

GÖZLER GÖRGÜ TANIKLARINA ÇEVİRİLDİĞİNDE...

Her ne kadar farklı kariyerlere yönelmiş olsak da bir dönem çoğumuzun aklından geçmiştir avukat olmak. Çünkü hiçbir çocuk yoktur ki, filmlerde görgü tanıklarına sorduğu zekice sorularla davayı kazanan o başarılı avukat tiplerinden etkilenmesin. Peki, yalnızca görgü tanıklarının ifadeleri doğrultusunda haklarında çeşitli yargılara varılan insanları göz önünde bulunduracak olursak sizce de zihinlerdeki soru daha da anlam kazanmıyor mu: Görgü tanıklarının ifadeleri güvenilir mi?

Görgü tanıklarının ifadelerinin güvenilir olup olmadığı konusu oldukça tartışmalı. Çünkü tanıklar çoğunlukla olayın başlarında bir suç işleniyor olduğunun farkında olmadıklarından, dikkatlerini söz konusu yöne yeteri kadar vermiyorlar. Bunun yanı sıra, tanığın belleği böylesi bir olayla öyle hassaslık kazanıyor ki, ifade verirken kendisine sorulan sorularla farklı şekillenip, gerçekleri saptrabiliyor. İşte 1974 yılında bilimsel bir bulgu olarak yargı çevrelerinde soru işaretleri uyandıran ve günümüzde halen sıcak bir başlık olmayı koruyan anahtar bir çalışma (Loftus & Palmer, 1974) tam da sözünü ettiğimiz bu olaya parmak basıyor. Tanığa soru sorulurken sarfedilen her bir kelimenin onun ifadesini nasıl da değiştirebileceğini gözler önüne seriyor. Düşünün ki bir deney odasında çeşitli araba kazaları içeren bir film izliyorsunuz. Filmi izledikten sonra araştırmacı yanınıza gelerek çeşitli sorular sormaya başlıyor: “Arabalar birbirleriyle çarpıştıklarında hızları yaklaşık ola-

rak ne kadardı?” Bir yan odanızdaki katılımcıya ise soru farklı şekilde soruluyor: “Çarpışma” yerine “vurma” eylemi kullanılıyor. Araştırmacıların bulguları, arabaların hızlarına dair yapılan tahminlerin “çarpışma” eylemi kullanıldığında daha yüksek olduğunu gösteriyor. “Vurma” eylemiyle sorulanan katılımcılarınsa çarpışan arabaların hızına yönelik tahminleri daha düşük oluyor. Öyleyse diyebiliriz ki, olaya dair sorulan sorunun içeriği, kazanın bellekte ne şekilde hatırladığını da oldukça etkiliyor. Çalışma bu kadarla da sınırlı değil. Bir hafta sonra, aynı katılımcılara bu kez de “Kırılan cam parçaları var mıydı?” diye soruluyor. Sonuç şaşırtıcı! Daha önceden “çarpışma” eylemiyle sorgulanmış katılımcıların 32%'si kırılan camların olduğunu rapor ederken, “vurma” eylemiyle sorgulanan katılımcıların çok az bir kısmı kırılan cam parçaları olduğunu iddia ediyor. Bu da bize, kullanılan her bir kelimenin belleklerde nasıl da çarpıtmalara yol açabileceğini gösteriyor.

Peki, görgü tanıklarının ifadelerindeki bu sapmanın nedeni ne olabilir? Sorgu, belleği nasıl etkileyebilir? Bu sapma, sorgunun bellekte geriye doğru bozucu etki yaratıyor olmasıyla açıklanıyor. Yani sorgu sırasında zihne alınan yeni bilgi, eski bilgileri çarpıtıp onlara ket vuruyor. Bir de birbirleriyle örtüşen bilgilerin iç içe geçmesinden bahsediliyor ki, eğer ki bir kaynaktan alınan bilgiye dair bellekte tutulanlar başka bir kaynaktan alınan bilgiyle örtüşüyorsa yanlış yük-

odak genellikle silah üzerinde oluyor. Çevredeki diğer uyarılar ise daha sonraki ifadeler sırasında pek hatırlanmıyor.

Görgü Tanıklarında Silaha Odaklanma Eğilimi

Görgü tanıklarının belleğine etki eden en önemli etmenlerden biri de suçlunun elindeki silah. Kurbanın dikkatinin büyük kısmını silah çektiğinden, o sırada çevrede bulunan diğer ayrıntılar pek de hatırlanmıyor. Haliyle, suçlunun yüz hatlarına dair sonradan hatırlananlar da oldukça zayıf kalıyor. Eğer ki silah bulunan bir ortamda insanların göz hareketleri incelenirse

Görgü Tanıklarının Kendi İfadelerine Olan Güveni

Bir görgü tanığın kendi verdiği ifadelerin doğruluğuna güven duyması, suçluyu tanıma aşamasında çok da sağlam bir kanıt değil. Daha açık bir ifadeyle, tanığın suçlunun yüzünü doğru hatırlayabileceğini düşünüyor olması doğru hatırlayacağı anlamına gelmiyor. Çünkü uzmanlar, kişilerin bu konuda doğru bir kişisel değerlendirme yapamayacağı görüşünde. Öneğin, tarih gibi genel kültür alanlarında iyi olup olmadığımızı bilebiliyorken, markette hırsızlık yapan birini görüp daha sonra saç rengini ne kadar iyi hatırlayabileceğimize dair fikir yürütmemiz görece daha zor oluyor. Çünkü bu konuya dair içgörümüz daha zayıf.

meler yapılabilir. Bu nedenle de yanlış yönlendirmeler yapan soruların bir olaya dair bellekte tutulanları değiştirebileceği tartışılıyor.

Suçlunun Yüzünü Tanıma

Biliyoruz ki, görgü tanıklarından çoğunlukla suçlunun yüzünü tarif etmeleri ve belki de bir grup şüphelinin arasından suçluyu bulup seçmeleri istenir. Laboratuvar çalışmalarında yüz tanıma her ne kadar yüksek doğruluk paylarına ulaşırsa da, bu oran günlük hayatta ne yazık ki düşük. Çünkü laboratuvar çalışmalarında katılımcılara suçlu olarak gösterilen resimlerle daha sonradan test olarak verilen resimler benzerlik gösteriyorken gerçek hayatta suçlu, yakalandığında kılık değiştirmiş olabilir. Yüzündeki duygu ifadeleri, tanığın suçluya baktığı açı ve yön değişim gösteriyor. Tartışmalı noktalardan bir diğeryse “olay mahali”. Görgü tanığı suçluyu suç işlerken nasıl bir ortamda gördüyse, yüzünü de o ortamda daha iyi tanıyor. Tanıklardan, bir grup şüpheli içinden suçluyu tanımasını istendiğindeyse, suçlunun şüpheliler arasında bulunmayabileceği bilgisini vermek önem kazanıyor. Aksi takdirde görgü tanığı, polis suçlunun şüpheliler içinde bulunduğundan emin olmadıkça böyle bir grup oluşturmayacağını düşünerek bir seçim yapma zorunluluğu hissedebiliyor. Sonuç olarak, grup içerisinde suçluya en çok benzettiği kişiyi o suçlu olmasa da seçebiliyor. Bu sorunu önleyebilmenin bir yoluysa, görgü tanığıyla şüphelileri tek tek karşı karşıya getirmek. Böylece tanığın gruba şöyle bir göz atıp, suçluya en çok benzettiği kişiyi seçme olasılığı ortadan kalkıyor.

İnci Ayhan

Kaynak: Eysenck, M. W. Psychology. Psychology Press, 2004. Sf: 324 - 328.